

А. С. Байдарилов, 2-курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: М. Қ. Ынтықбаев, қылмыстық құқық және іс жүргізу
кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(«Фемид» Заң академиясы)

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН ҚЫЛМЫСТАРЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫ ЖӘНЕ ОЛАРДАН САҚТАНДЫРУДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылығының алдын алу мәселесін жан-жақты шешу үшін белгілі бір жағдайларда адамды теріс жолға түсіретін құбылыстарды жою мақсатында ұйымдық, материалдық және қаржы ресурстарын тиімді пайдалануға бағытталған әртүрлі шараларды жүзеге асыру керек.

Бұл күрес шараларының жүйесі жалпы әлеуметтік сипаттағы іс-шараларға негізделген, олар азаматтардың әл-ахуалының, мәдениетінің, тәрбиесі мен білімінің биік деңгейде болуын қамтамасыз етуге бағытталған, оларда өзіндік ерекшеліктер бар. Кәмелетке толмағандар қылмыстылығымен күрес шараларының ерекшелігі сонда:

– ол мемлекеттік отбасы, жастар және қылмыстық саясатқа сәйкес құрылып әрекет етеді, саясат отбасына, балаларға әлеуметтік, экономикалық және басқадай көмек көрсетудің, кәмелетке толмағандардың қараусыздығы мен құқық бұзушылығының алдын алудың, олардың отбасындағы қылмыскерлікпен күрестің мақсатты федералдық және аймақтық бағдарламасының кешенді іс-шаралары арқылы іске асырылады;

– онда өзінше заңдық негіз — балалар мен жасөспірімдердің өмір сүруі мен тәрбиеленуінің оңтайлы жағдайының болуын, олардың құқықтары мен мүдделерінің қорғалуын, теріс ықпалдардың алдын алуды реттейтін халықаралық, конституциялық, федералдық және басқадай құжаттар бар;

– ол мемлекеттің оқу, тәрбие, емдеу, құқық қорғау және басқа органдары мен мекемелердің, қоғамдық ұйымдар мен діни конфессиялардың мамандандырылған жүйесінің қызметімен қамтамасыз етіледі, ол қызмет федералдық та, аймақтық та деңгейде ұдайы үйлестіріліп отырады.

Бұл шаралар жүйесі қажетті ақпараттық-талдау базасына сүйенеді және материалдық-техникалық жағынан бюджет қаржысынан қамтамасыз етіледі.

Кәмелетке толмағандардың қараусыз қалуының және құқық бұзуының алдын алу жөніндегі қызметтің негізгі міндеттері мыналар:

– кәмелетке толмағандардың қараусыз қалуының, панасыздығының, құқық бұзуының және қоғамға қарсы әрекетке баруының алдын алу, оған апаратын себептер мен жағдайларды айқындап, оларды жою;

– кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерінің қорғалуын қамтамасыз ету;

– әлеуметтік қауіпті жағдайда қалған кәмелетке толмағанды әлеуметтік-педагогикалық ақтау;

– кәмелетке толмағандарды қылмыс пен қоғамға қарсы әрекеттер жасауға тарту жағдайларын айқындау және олардың жолын кесу.

Бұлардың жоғары сапалы білім алуы және оқу орнының техникалық жабдықталуы заңда көзделген. Оқуға ынталылық, жастардың жүріс-тұрысына мектепте де, одан тыс жерлерде де бақылау жасау, оқу-тәрбие жұмысын жеке дара жүргізу үшін олардың жеке басын зерделеу қылмыстың жасалатынын күні бұрын болжауға және оның алдын алуға мүмкіндік береді.

Кәмелетке толмағанның тұлға болып қалыптасуына және жан-жақты дамуына денешынықтыру мен спорттың тигізер әсері мол. Бұрындары бірқатар тәрбие колонияларында спорттың мамандандырылған профильдік түрлері болды. Спорт құрылыстары мен базалары болғандықтан спортпен шындап айналысуға мүмкіндік те болды. Спорт қоғамдарының қызметкерлері мен денешынықтыру мұғалімдері көптеген балаларды спортқа тартып, оларды құқық бұзушылықтан алып қалды.

Балалар үйлері мен басқадай интернаттық мекемелердің түлектеріне әлеуметтік көмек көрсету, виктимологиялық сақтандыру өзінше бір мәселе болып саналады. Интернаттық

мекемелер қызметінің талдамасы тәрбиеленушілердің мекеме басшысы жасаған жағдайларда өмір сүретіндігін көрсетті. Кейде толық «пансион» жағдайы балаларға теріс әсер етеді. Оларға тағам дайындауға қатысуға, өз киімін өзі жууға және т. б. тыйым салынған. Сол себепті олар кейін ешнәрсеге ебі жоқ адам болып шығады. Олар өздерінің «үй» балаларынан басқа екендігін сезінеді, өздерін дайын тамақтың иесімін деп санайды.

Балалар үйі мен мектеп-интернатынан кеткен түлектер үшін заң алдында жауаптылық көтермейді, ал қамқорлықты өз мойнына алатын басқа ұйымдардың көрсетер көмегі шамалы. Осы аралықта кәмелетке толмағанның жолдан таюына қолайлы жағдай туады, ол өзінше шешім қабылдайды, нәтижесінде оғаш қылықтар жасайды.

Жалпы әлеуметтік деңгейдегі ерте алдын алу жұмысы ол кешенді және формальды емес жағдайда, барлық нысандар, әдістер мен құралдар жан-жақты пайдаланылғанда ғана тиімділік береді.

Сонымен, кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылығының жалпы әлеуметтік деңгейде алдын алудың басты бағыттарына мыналар жатады:

- отбасының, қоғамның және мемлекеттің балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу жұмысын қоғам өмірінің басқа салаларына қарағанда артықшылық пен жеңілдіктерді ең көп керек ететін сала ретінде кешенді, оның ішінде заң бойынша бөліп алу;

- кәмелетке толмағанның жеке басының қалыптасуына шешуші ықпал ететін ең маңызды да жетілген әлеуметтік институт ретінде ата-ана отбасын бірінші кезекте және жан-жақты нығайту;

- ата-ана отбасын жоғалтудан немесе оның қиын жағдайынан болған шығынды мемлекеттік және қоғамдық институттар арқылы балалар мен жасөспірімге толықтай және уақтылы өтеу, бұл ретте отбасындағы тәрбиеге неғұрлым жақын жағдай тудыру;

- тәрбие және алдын алу қызметтерін ведомстволарға бөлмеу;

- жас адамның шығармашылық еңбекке деген өз табиғи мұқтаждығын сақтауына, ұдайы дамуына және толық іске асыруына жағдай жасау.